ETICA IRONIEI

Drd. Veronica BUTA
Universitatea „Petru Maior", Târgu- Mureş

Abstract

Between the Socratic ethical pedagogy and correcting flaws or mistakes through mock or satire, irony has always been tied to morals. The same moral content appears as inherent to irony in the Romanian tradition as well. "Ironic", wrote Dimitrie Cantemir in his **Istoria ieroglifică,** giving the first definition of the term in our country, is "a word with which we praise he who should be run down and we run down he who should be praised as mockery".

Cea mai cunoscută definiţie a ironiei îi aparţine, fără urmă de îndoială, lui Quintilian, care, în a sa *Artă oratorică*, o numea „procedeul [...] de a spune contrariul a ceea ce vrei să se înţeleagă" („contrarium quod dicitur intelligendum est")[1]. Tot de la Quintilian porneşte moda de a lega ironia de *disimulatio*, de prefăcătorie şi înşelăciune, susţine Linda Hutcheon, de unde şi „caracterul ei moral suspect"[2]. Într-adevăr, ironia a fost în general asociată cu negativitatea, fie axiologică, fie epistemologică, fie ontologică. Ironistul e cel care-şi râde în barbă, sau cel care zeflemiseşte pe faţă valorile călduţe ale respectabilităţii şi ale convenienţei. El destabilizează edificiul comun al unui „cum se cuvine", şarjând şi bravând în peroraţii scandaloase sau în izbucniri vulcanice şi total ireverenţioase. El arată că totul e arbitrar, că lumea nu e decât un joc şi că fiinţa e iremediabil căzută. Ironistul îşi permite să încalce regulile egalităţii, situându-se cu de la sine putere pe-o poziţie de superioritate, de unde îşi ia în derâdere semenii, dezumflând oricare din baloanele ontice care le construiesc identitatea. El dinamitează sistemul comun de valori sau cunoştinţe, arătând că poate fi altfel sau că poate exista ceva dincolo sau dedesubtul acestui sistem. Poate la fel de bine să arate, din contră, că totul e la fel peste tot şi că nu se poate ieşi din aporia limbajului, oricât de mult l-ar întinde şi contorsiona el, iar omul e prizonierul limbajului care chiar el îl creează şi speranţa unui „dincolo" e doar o iluzie creată tot de şi prin limbaj, controlată la fel cum manipulează şi el, în ironiile sale, sensuri aparente şi sensuri ascunse.

De la mizantropi cinici, la blazaţi şi sceptici oameni fini de lume, la frondeuri impertinenţi şi teribilişti, toţi fac parte din scandaloasa şi insolenta familie a ironiei, care a indignat oameni de bună credinţă şi moravuri împământenite.

[1] Quntilian, *Arta oratorică*, vol. III, tr.ro., Editura Minerva, Bucureşti, 1974, p. 36
[2] Linda Hutcheon, *The Theory and Politics of Irony*, Routledge, New York, 1995, p. 118 - tr.n.

BDD-A23594 © 2009 Editura Universităţii „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:47:45 UTC)

De fapt, reputația îndoielnică a însoțit ironia chiar de la oficializarea nașterii ei, odată cu maieutica socratică. Căci *eiron* (είρων), adică cel care pune o întrebare dintr-o falsă naivitate, era apelativul cu care mulți i se adresau lui Socrate. *Eiron* era considerat însă un termen vulgar de reproș ce se referă la orice înșelăciune vicleană, cu nuanțe de batjocură. În acest sens i-l aruncă lui Socrate în față Thrasymachos, izbucnind „într-un râs sardonic: «O, Heracle, -zise – iată şi obişnuita <ironie> a lui Socrate! Ştiam asta şi le-am spus băieților că n-ai să vrei să răspunzi, că vei simula neștiința şi vei face orice mai degrabă decât să dai un răspuns, dacă cineva te întreabă ceva»”[3]. Ironia îşi va continua la fel cariera în Antichitate: pentru Demostene, *eiron*-ul era cel care eluda îndatorirle cetățeneşti, prefăcându-se inapt; pentru Teofrast, un *eiron* este evaziv şi nu îşi asumă niciun angajament, ascunzându-şi duşmăniile, dar prefăcându-se şi în prietenii. La Aristotel, ironistul apare ca opusul lăudărosului – *alozon*-; el îşi ascunde sau tăgăduieşte calitățile reale pentru a evita vanitatea. Deşi nu decădea în viciu, ironia nu era, pe de altă parte, considerată nici ca virtute. Cetățeanul ideal nu ar fi, pentru Aristotel, nici lăudăros, nici ironic, ci sincer în privința estimării persoanei sale şi a exprimării acesteia. Cuvântul e folosit din ce în ce mai mult pentru a desemna utilizarea înşelătoare a limbajului, iar *eironeia* devine o figură în retorică: a lăuda pentru a condamna şi a condamna pentru a lăuda, ceea ce ne întoarce la Quintilian, care îi detaliază finalitățile: „uneori aducem elogii simulate [...] uneori întărim acuzații pe care uşor le-am putea respinge sau nega [...] alteori, prin aceleaşi procedee, micşorăm gravitatea acuzațiilor”[4]. Ironic”, scria Dimitrie Cantemir, dând prima definiție a termenului la noi, în a sa *Istorie ieroglifică*, este un „cuvânt cu carele lăudăm pe cel de hulă şi hulim pe cel de lăudat în şagă"[5].

Aceasta pare a fi întreaga strategie prin care este interpelat Swift în scrisoarea pe care i-o adresează Lordul Bathrust şi în care îl acuză de a fi furat „dulceața numerelor de la Dryden şi Waller”, de a fi „împrumutat gânduri de la Virgilius şi Horațiu” sau, „măcar, sunt sigur că am văzut ceva asemănător lor în acele cărți. Iar în scrierile tale în proză, pentru care se face atâta vâlvă, sunt doar mici îmbunătățiri ale umorului pe care l-ai furat de la Miguel de Cervantes şi Rabelais”[6]. Ceea ce poate părea unui cititor neavizat o punere la îndoială a originalității şi valorii scrierilor lui Swift este, de fapt, tocmai o laudă a acestora, prin plasarea lor în cercul select frecventat de cei care erau scriitorii preferați ai satiristului irlandez, ba chiar prin lauda pentru a fi depăşit, fie şi prin „mici îmbunătățiri” calitățile acestora. Aceeaşi

[3] Platon, *Republica*, *vol. 1*, tr.ro., Editura Teora-Universitas, Bucureşti, 1998, p. 95
[4] Quintilian, *op. cit*., p. 37
[5] Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglifică*, „Scară a numerelor şi cuvintelor străine tâlcuitoare”, Editura Academiei, Bucureşti, 1973, p. 60
[6] Apud Wayne C. Booth, *A Rhetoric of Irony*, Chicago, The University of Chicago Press,1974, p. 102, tr.n.

BDD-A23594 © 2009 Editura Universității „Petru Maior”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:47:45 UTC)

tehnică a contrastului e folosită pentru a sugera meritele lui Swift: „ai răsturnat şi-ai sprijinit miniştri; ai pus pe foc regate cu pana ta. Rogu-te, ce este aici, dacă nu a avea talent pentru nimerirea pasiunilor omenirii? Cu aceasta doar, şi cu puține cunoştințe despre istoria antică şi modernă, şi văzând puțin mai departe înăuntrul lucrurilor decât majoritatea oamenilor, ai iscat toata zarva aceasta. Nu este pic de spirit în niciunul dintre ei: i-am citit din scoarță-n scoață şi nu-mi amintesc niciuna dintre acele frumuşele flori, dintre acele antiteze potrivite, pe care le întâlneşti atât de des la scriitorii francezi; niciuna dintre acele istețe întorsături de fraze, nici citate iuți din autori latini, în care scriitorii ultimei epoci abundă; niciuna dintre acele frumuşele comparații cu care unii dintre autorii noştri moderni îşi împodobesc operele, care nu sunt doar puțin asemănătoare lucrului pe care l-ar ilustra, ci şi altor douăzeci de alte lucruri”[7]. De asta dată, însă, pretinsa laudă a stilului ornat al unor scriitori francezi, a celui doct şi greoi al englezilor epocii trecute sau stilului imprecis şi instabil al scriitorilor englezi contemporani se transformă în blamarea lor. Atacul e ascuns în maniera elegantă şi, aparent, politicos entuziastă a lordului, pentru a scoate în evidență claritatea şi directețea unui scriitor adevărat care, cu talentul său, punea pe jar întregi națiuni.

Avem de-a face, însă, în acest caz, cu un context bine stabilit. Chiar şi celor care nu sunt experți în opera lui Swift nu le pot părea credibile imputările aduse de Lordul Bathrust, cunoscând reputația literară a scriitorului. După cum arată Wayne C. Booth, ironia îşi poate atinge efectul dacă se manifestă într-un context împărtăşit de ironist şi de publicul său. „Ironia nu implică doar planul gramaticii, semanticii sau lingvisticii, ci şi cel al convingerilor noastre, valorilor, caracterului”[8]. Tocmai de-aceea, *Smerita jalbă pentru a împiedica pruncii IRLANDEI de a deveni povară pentru părinți şi pentru Țară şi spre a-i face de folos* a fost interpretată, mereu, corect, ca ironică, fără ca aceasta să-i scadă însă efectul şocant produs asupra cititorului.

Pamfletul apărut în 1729 interpretează literal dictonul utilitarist popular al vremii, „oamenii sunt bogăția unei națiuni”, propunând o soluție pe cât de neaşteptată, pe atât de practică pentru economia țării în logica textului: îngrăşarea copiilor de un an şi vinderea lor pentru carne. Aceasta ar ajuta nu doar la eradicarea sărăciei, căci veniturile săracilor s-ar mări considerabil dacă şi-ar vinde copiii, ci şi la lupta împotriva suprapopulării Irlandei. În dezvoltarea acestei teze, pamfletarul oferă detalii, calculează costurile privind creşterea unui copil (care ar fi economisite dacă acel copil ar fi mâncat), estimează procentul populației care ar fi afectat şi oferă chiar şi diverse moduri pentru gătirea sau folosirea copiilor în alte

[7] Apud Wayne C. Booth, *op.cit*, p. 102, tr.n.
[8] Wayne C. Booth, *op. cit.*, pp. 43-44, tr.n.

BDD-A23594 © 2009 Editura Universității „Petru Maior”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:47:45 UTC)

scopuri. Carnea copiilor, dar şi pielea lor extrem de fină şi bună, aşadar, pentru mănuşi, ar fi o delicatesă pentru marii proprietari irlandezi şi englezi, fiind de mare căutare la ocazii speciale.

Majoritatea criticilor au auzit în pamflet două voci: aceea a economistului, inițiatorul monstruoasei propuneri şi aceea a autorului însuşi, care, dominat de-o indignare sălbatică, nu şi-ar putea menține masca ironică, subminându-şi naratorul şi izbucnind strident şi critic la adresa stării în care se găsea Irlanda vremii sale. Cel mai notabil disident în susținerea celor două voci este Irvin Ehrenpreis, care, în faimosul său eseu *Personae*[9], aude o singură voce, aceea a autorului însuşi, întreruptă când şi când de ieşiri directe, neironice. Pentru a-şi putea atinge pe deplin efectul, Swift avea nevoie ca naratorul său să fie cât mai credibil şi verosimil. Fireşte că un prim semnal de alarmă ar fi fost, pentru cititor, numele autorului de copertă, semnal îndeajuns de puternic pentru ca orizontul său de aşteptări să fie pus în gardă. Pamfletul a apărut însă anonim, fără niciun indiciu asupra autorului său. Numele lui Swift apare pentru prima dată în ediția londoneză, publicată mai târziu în acelaşi an. Apoi, pamfletul respectă întocmai forma propunerilor de salvare economică publicate în acea vreme. Inclusiv titlul se înscrie în linia respectabilă, afectat-modestă a unor pamflete neironice publicate la aceeaşi vreme (*An Essay or Modest Proposal*, *Modest Proposal*, *Humble Proposal*[10]). *Smerita jalbă* nu se diferenția pe rafturile librăriilor Irlandei secolului al XVIII-lea cu nimic de publicații asemănătoare. Trebuia, de asemenea, ca şi vocea textului să fie una convingătoare şi îndeajuns de puternică pentru a menține jocul ironic cât mai mult timp. Dacă cititorul ar fi respins-o de la bun început ca vocea unui nebun, aşteptările față de text s-ar fi schimbat şi ele, urmărind mai degrabă cel mai înalt ton pe care îl putea atinge vocea lunaticului şi nu ceea ce se spunea el. Aşa că Swift îşi construieşte temeinic purtătorul de cuvânt, făcându-l să pară un economist implicat, calculat, meticulos, uman, dar obtuz din punct de vedere moral, un irlandez patriot a cărui propunere vine din observarea directă a stării deplorabile în care se afla țara sa.

Ironia întregului text „e construită şi susținută de metodele retoricii clasice, chiar în structura sa, pe care Swift a conceput-o ca un discurs clasic având cinci părți”[11]: primele şapte paragrafe ale pamfletului, *exordium*, expun problema şi scopul propunerii („nu cred ca

[9] Irvin Ehrenpreis, „Personae”, în *Restoration and Eighteenth-Century Literature: Essays in Honor of Alan Dugald McKillop*, University of Chicago Press, Chicago, 1963

[10] Cf. John W. Tilton, „The Two 'Modest Proposals': A Dual Approach to Swift's Irony”, COPYRIGHT 2004 Gale, Cengage Learning, Literature Resource Center, Orange County Library, http://0-go.galegroup.com.iii.ocls.info/ps/i.do?&id=GALE%7CH1420057073&v=2.1&u=ocls_main&it=r&p=LitRC&sw=w

[11] Charles Allen Beaumont, *Swift's Classical Rhetoric in A Modest Proposal*, COPYRIGHT 2004 Gale, Cengage Learning, Literature Resource Center, Orange County Library, http://0go.galegroup.com.iii.ocls.info/ps/i.do?&id=GALE%7CH1420057072&v=2.1&u=ocls_main&it=r&p=LitRC&sw=w

BDD-A23594 © 2009 Editura Universităţii „Petru Maior”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:47:45 UTC)

vreunul din partide să nu-mi dea dreptate atunci când spun că liota aceasta de copii – pe care-i vedem atârnați ba în brațe, ba în spinarea, ba de poalele mamelor lor (uneori chiar şi a taților) – sunt o apăsătoare povară pentru umerii Regatului nostru în vremurile de ananghie şi restrişte pe care le trăim; şi deci, ca cei ce ar afla un mijloc mai puțin costistor – cinstit şi lesnicios, de a face din aceste vlăstare nişte mădulare sănătoase şi folositoare țării – s-ar cuveni să primească prinosul de recunoştință al neamului şi să i se ridice un monument”[12]).

Următoarele paragrafe (*narratio*) expun propunerea economistului irlandez: „din cei o sută douăzeci de mii de prunci socotiți mai sus, s-ar putea lăsa de prăsilă vreo douăzeci de mii, dintre care o pătrime parte bărbătească, adică de fapt mai mult decât se lasă pentru ovine, cornute mari şi porcine; motivul meu e că aceşti copii sunt rareori fructul căsătoriei, împrejurare de care sălbaticii noştri se sinchisesc de altfel destul de puțin; socot prim urmare că o parte bărbătească la patru părți femeieşti ar ajunge cu prisosință. Rămânând deci o sută de mii de prunci, de îndată ce împlinesc vârsta de un an, aceştia ar putea fi puşi la vânzare la oameni subțiri şi cu dare de mână; mamele ar trebui povățuite să-i lase să sugă cât mai mult în ultima lună, aşa fel încât să fie dolofani, fragezi şi potriviți pentru frigare. Dintr-un prunc se vor putea pregăti două feluri de mâncare”[13], „carnea de prunc se va găsi pe piață în tot timpul anului, dar cu precădere în luna martie [...] îndeobşte cam la nouă luni după postul Paştelui se nasc, în țările catolice, şi mai mulți copii: acesta va fi aşadar şi timpul când piața noastră va fi mai îmbelşugată; este ştiut că la patru nou-născuți în această țară, trei cel puțin sunt odrasle papistăşeşti; un nou avantagiu stă deci în faptul că numărul papistaşilor va începe dintr-o dată să scadă”[14]. Singura posibilă problemă ar fi costul piperat al acestei noi delicatese, drept pentru care, „moşierii, în primul rând, vor fi cei în măsură să şi-o procure; întrucât tot ei au şi înghițit foarte mulți dintre părinți, nu e nici o îndoială că sunt şi cei îndreptățiți să o facă”[15].

O posibilă *digresio* o constituie propunerea unui prieten, care sugerează suplinirea lipsei „dihăniilor din calea flintelor vânătoreşti cu feciori şi fetişcane de la doisprezece până la patrusprezece ani, şi aşa atât de numeroşi, gata să moară de foame datorită lipsei de lucru şi de slujbe”[16], lucru nu foarte rentabil însă, căci „după cum mărturisea (din susținută experiență) şi cunoştința mea americanul, carnea băieților e îndeobşte slabă şi ațoasă [...] a-i îngrăşa ar fi prea costisitor; iar în privința fetelor, umila mea părere e că a le face ținta halicelor ar fi o adevărată pierdere pentru Țară, deorece lăsându-le în viață ar avea prilejul de a deveni curând

[12] Jonathan Swift, *Smerita jalbă pentru a împiedica pruncii IRLANDEI de a deveni povară pentru părinți şi pentru Țară şi psre a-i face de folos*, în Eseul englez. I. De la Bacon la Goldsmith, Editura Minerva, Bucureşti, 1975, p. 209
[13] *Ibid*., p. 211
[14] Jonathan Swift, *op.cit*., p. 212
[15] *Ibid*.. p. 212
[16] *Ibid*., p. 213

BDD-A23594 © 2009 Editura Universității „Petru Maior”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:47:45 UTC)

la rândul lor născătoare; pe lângă toate aceste nu putem trece cu vederea că unii, cârciogari din fire, ar putea găsi aici pricină de sminteală (deşi fără temei) – sub motiv că asemenea isprăvi s-ar apropia prea mult de cruzime şi neomenie, fapte cu care nu m-am putut împăca niciodată, oricât de inimos ar fi fost dealtminteri proiectul"[17]. Fireşte, ar mai fi şi acei binefăcători care se îngrijesc de bătrâni şi care ar putea obiecta că proiectul nu le acordă nicio atenție. „pot însă spune că nu văd unde ar fi încurcătura: toți ştiu prea bine că ceata coatelor-goale se răreşte mulțumitor din zi în zi prin simplul fapt că unii mor, alții putrezesc, alții pier de frig şi de foame, alții în sfârşit sunt înghițiți de jeg şi de păduchi"[18].

În *confirmatio*, eseistul recapitulează evidentele avantaje ale proiectului său: scăderea numărului papistaşilor, „duşmanii noştri de moarte, ce stau nestrămutați în țară, nu de florile mărului, ci uneltind să ne vândă coroana şi neamul Domnului Pretendent", țăranii vor avea „în sfârşit o brumă de avere", căci „vitele şi găinile li s-au luat, iar banii le sunt un lucru cu desăvârşire necunoscut"[19], dar vor creşte şi veniturile tavernelor şi localurilor, ca şi cantitatea de carne pentru export, va încuraja căsătoriile, ba chiar şi armonia în familie: „în timpul sarcinii, soții vor deveni tot atât de drăgăstoşi față de nevestele lor, pe cât sunt acum față de iepele şi vacile grele, sau față de scroafele cărora le vine timpul de a făta; e de la sine înțeles că se vor înfrâna totodată de a ridica mâna împotriva jumătăților lor (lucru din păcate destul de obişnuit altminteri) – de teamă să nu lepede"[20].

Refutatio e contituită de reformele reale ce s-ar putea reîncerca în Irlanda, dar care sunt destituite până când nu va exista „barem o licărire de nădejde că oamenii vor încerca cu inima sinceră să le aducă la îndeplinire"[21].

Peroratio ar trebui să aducă cel mai convingător argument pentru buna-credința a economistului nostru, căci „țin să adaug că nu am copii mici şi prin urmare nu mă aştept să câştig de pe urma acestei *Jalbe* nici măcar cinci parale: nevasta mea nu mai poate rămâne grea, iar ultimul nostru vlăstar a împlinit vârsta de nouă ani"[22].

Posibilele efecte ale pamfletului asupra publicului de la 1700 ar fi, după John W. Tilton, „recunoaşterea imediată a adevărului literal (săracii irlandezi trăiesc în mizerie); pură oroare față de propunerea inumană de a mânca bebeluşi şi, astfel, o reacție emoțională intensă împotriva economiştilor pe care Swift îi parodiază în persoana inițiatorului; o recunoaştere, cu toate acestea, a adevărului figurat că, având în vedere condițiile de existență, ar fi uman să se vândă copii pentru mâncare dacă aceasta ar fi singura alternativă la continuarea nefericirii lor

[17] *Ibid*., pp. 213-214
[18] *Ibid*., p. 215
[19] *Ibid*., p. 215
[20] Jonathan Swift, *op. cit*., pp. 216-217
[21] *Ibid*., p. 218
[22] Ibid., p. 220

BDD-A23594 © 2009 Editura Universităţii „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:47:45 UTC)

din prezent şi un sentiment de ruşine că reformele ce stăteau în puterea irlandezilor nu s-au pus în practică pentru a uşura suferiţa umană"[23].

Se poate, aşadar, observa că ironia lui Swift e mult mai subtilă decât a-l face pe economist ţapul ispăşitor final al ironiei, fiind un instrument prea complex pentru a-i putea aplica simpla inversare a mesajului ironic: nu ar trebui să mâncăm copii. În ciuda unor imagini extrem de crude, pamfletul e măsurat în ceea ce priveşte expunerea soluţiei canibaliste, ceea ce arată că cenzura lui Swift avea, de fapt, un alt scop: aceea ce de a-l face pe economist când vocea adevărului, prin ironii verbale amare ce demascau sărăcia, brutalitatea şi indiferenţa societăţii britanice a timpului, când vocea absurdului, tot prin ironii, de asta dată situaţionale, între starea reală a lucrurilor şi ridicolul soluţiilor propuse de specialiştii vremii. Iar aici, tonul nu mai este unul măsurat şi cuminte, ci tăios şi sfidător.

Procedeul prin care pruncii şi sărăcii trec din registrul uman în cel animalic este tot unul tradiţional retoric, cel al diminuării. Treptat, aria semnatică asociată familiei va fi aceea a animalelor domestice, a creşterii, îngrijirii şi sacrificării acestora, ca şi limbajul calculului matematic.

Alt fenomen interesant este cel observat de Charles Kay Smith[24], al pervertirii relaţiei mamă-copil. Acesta este cuplul semantic ce apare cel mai des în pamflet, uneori prin extindere semantică (tată, părinte sau bebeluş, prunc). Motivaţia explicită nu este deloc greu de ghicit, căci întregul proiect se bazează pe ideea mamelor care îşi vând copiii. Insistenţa obstinată cu care cuplul de cuvinte este reiterat vrea tocmai să sublinieze pervertirea relaţiilor normale dintre mamă şi copil, ca şi nepăsarea economistului faţă de sentimetele implicate în relaţiile parentale. Din aceeaşi serie de grupuri de cuvinte repetate obsesiv fac parte şi *proprietar-chiriaş* sau *regat-popor*, uneori asociate cuplului de termeni *mamă-copil*. Ideea era una comună sistemului politic şi social al vremii: relaţiile între clasele sociale şi între grupurile politice de conducători şi conduşi trebuiau să se bazeze pe aceeaşi responsabilitate şi încredere ca şi familia. Prin pervertirea acesteia, Swift nu face decât să accentueze degradarea sistemului politic al vremii. Dezgustul provocat cititorului de ideea mamelor care-şi vând copiii estre transferat asupra marilor propriterari, care îşi vând chiriaşii, de Anglia care îşi vinde locuitorii pentru profit. Metafora dominată este aceea a devorării, a cărnii de copil, a mamelor şi-a familiilor, a sărăcilor şi-a nevoiaşilor, a unei întregi naţiuni: „pe de altă parte, nu cădem nici în primejdia de a supăra stăpânirea ANGLIEI; deoarece noua marfă nu se vinde în afară, carnea de prunc fiind mult prea fragedă spre a fi ţinută mult la saramură; cu toate că –

[23] John W. Tilton, *op. cit.*
[24] Charles Kay Smith, *Toward a "Participatory Rhetoric": Teaching Swift's Modest Proposal*, College English, Vol. 30, Nr. 2, 1968, pp. 135-149

BDD-A23594 © 2009 Editura Universităţii „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:47:45 UTC)

dacă stau să mă gândesc mai bine – v-aş putea spune numele unei ţări care ar fi bucuroasă să ne poată înfuleca cu mic şi cu mare chiar fără pic de sare"[25]. Satira depăşeşte însă spaţiul politic, ajungând în cel ontologic, unde omului i se ia statulul de fiinţă umană, acesta fiind înlocuit cu acela de „bogăţie", nu spirituală, ci materială. Utilitarismul îşi vede aici una dintre cele mai negre reflectări.

Aliteraţii, clişee, litote, ignorarea sensului figurat şi folosirea sensului literal, alegorii, metafore, antifraze, hiperbole, toţi tropii sunt folosiţi pentru a crea nu o singură figură ironică, ci un întreg discurs ironic. Ironia e repetată, e reluată, e transformată şi metamorfozată, astfel încât e extinsă asupra intregului text. Swift ajunge astfel la ironia descrisă şi de Quintilian şi ignorată îndeobşte de receptarea critică: „în ironia-figură gândirea întreagă este deghizată, mai mult înţeleasă decât mărturisită. În ironia-trop opoziţia există între cuvinte; în ironia-figură gândirea şi câteodată întreg felul de a prezenta cauza este opus formei şi tonului. Mai mult, chiar viaţa întreagă a unui om poate părea o ironie, cum pare a fi fost viaţa lui Socrate; de aceea i s-a zis „ironizatul", fiindcă făcea pe neştiutorul şi pe admiratorul altora ca şi cum aceştia ar fi fost înţelepţi. Într-un cuvânt, după cum un şir de metafore formează o alegorie, la fel înlănţuirea de ironii-tropi foormează o ironie-figură"[26].

Ironia nu este, aşadar, doar o figură de stil, un ornament retoric preţios şi filfizon, sau inteligent şi rece. Ea poate fi extinsă la texte întregi, ca şi la atitudini sau viziuni asupra lumii (aşa zisa ironie situaţională, care aparţine de fapt subiectului ce identifică aspecte incongruente sau contrastante în natură, în situaţii ca şi în oameni; foarte pertinent, ea apare sub numele de „ironie observabilă" la D.C. Muecke[27]).

De la această accepţie a termenului a început istoria ironiei, odată cu Socrate, cel care pare a fi materializat ceonceptul. Iar cu Socrate, funcţia etică a ironiei devine evidentă. Când Socrate vrea să spună altceva decât ceea ce spune, aceasta nu e doar opusul a ceea ce spune. El interoghează, de fapt, validitatea definiţiilor conceptuale pur lingvistice, retorice care trebuie să aibă un înţeles dincolo de forma lor verbală. Socrate vrea să treacă dincolo de convenţia limbajului, la fondul care motivează vorbirea umană: Ideile. Astfel, el sugerează doar un sens moral, fără să exprime însă o poziţie explicită. Ironia sa poate fi legată de o pedagogie etică: el nu oferă o altă definţie in locul celei contestate, ci îi lasă pe interlocutori să gândească ei alte definiţii, în locul celor primite de-a gata, dar şi de Eros[28], căci jocul lui nu e ca cel al sofiştilor, un joc de putere obţinută şi deţinută prin retorică, ci e dialogul.

[25] Jonathan Swifts, op.cit., p. 219
[26] Quintilian, *op.cit*., pp. 34-35
[27] Cf. D.C. Muecke, *Irony and the Ironic*, Methuen, New York, 1982, p. 15
[28] Cf. G. Vlastos, *Socrates: Ironist and Moral Philosopher*, Cambridge University Press, Cambridge, 1991 apud Claire Colebrook, *Irony*, Routledge, New York, 2004, p. 28

BDD-A23594 © 2009 Editura Universităţii „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:47:45 UTC)

Interlocutorii săi trebuie implicați şi atraşi, nu de persoana lui Socrate, ci de dorința de adevăr. Doar dintr-o astfel de „eterie şi conversație”[29] se poate naşte maieutica (cu tot cu considerarea etimologiei termenului, de „moşire” a adevărului).

Pe lângă a arăta că ceea ce spunem sau felul în care sunt folosite conceptele nu pot transmite întotdeauna întregul sens, ironia socratică creează şi o poziție unică în cadrul dialogurilor platoniciene. Când Socrate e ironic, nu îşi oferă niciodată clar punctul de vedere; poziția sa rămâne nedezvăluită. De accea îl atacă Thrasimachos, acuzându-l de ironie. Socrate, spune el, îi atacă pe toți, numindu-i isteți şi cerându-le înțelepciune, dar el nu îşi oferă niciodată punctul de vedere. Aceia care accentuează funcția dialogurilor de a descoperi adevărul explică situația arătând că Socrate cel ascuns e cel al înțelepciunii morale şi-al virtuții autonome[30]. Dar mulți au văzut în această absență a adevăratei identități a lui Socrate un efect mult mai tulburător şi îngrijorător al ironiei: nespunând ceea ce vrea să spună, Socrate poate rămâne dincolo şi deasupra oricărui context sau dialog, creând o absență sau o negativitate, şi nu doar ceva ce e ascuns[31]. Poate că Socrate nu e nimic altceva decât decât distanța sa față de retorica primită de-a gata. Poate că nu există un suflet sau un sine socratice. În acest caz, moştenirea ironiei socratice nu ar conduce la adevăr, recunoaştere şi educație morală, ci ne-ar lăsa cu o mască, un personaj care rămâne enigmatic. Socrate ar fi mai mult un personaj literar, creat pentru a pune sub semul întrebării viața, şi nu o personaă reală, în cadrul vieții. Platon creează un personaj care trăieşte bine şi e virtuos, dar nu oferă nicio logică sau vreo definiție prin care să putem stabili şi explica ce înseamnă să trăieşti bine (din punctul de vedere al moralei, evident).

Ceea ce se are îndeobşte în vedere este, în acest punct, motivația lui Socrate pentru metoda şi întreaga sa viață: profeția făcută de Pythia. Conform oracolului, Socrate era cel mai înțelept om. Vrând să înțeleagă oracolul, el porneşte de la faimoasa premiză „Ştiu că nu ştiu nimic”. Confruntându-se apoi cu cei având reputația de înțelepți, cu artiştii, cu cei pricepuți într-ale meşteşugurilor şi cu orice om de rând, ajunge la concluzia că trebuie să fie cel mai înțelept nu datorită experienței sau cunoştințelor sale, ci datorită conştientizării faptului că nu ştia nimic. Aceasta e reuşita cea mai mare la care poate ajunge înțelepciunea umană, căci adevărul, înțelepciunea sunt ale zeului. Viața lui Socrate e ironică nu datorită metodei sale de a pune întrebări şi de a se îndoi de răspunsurile primite, ci datorită contrastului între aşteptările omeneşti privind înțelepciunea umană şi adevărul revelat de zeu, acela că înțelepciunea constă în realizarea propriei ignoranțe. „Socrate a lui Platon îşi însuşeşte acea

[29] Vladimir Jankélévitch, *Ironia*, tr.ro., Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1994, p. 49

[30] Cf.. G. Vlastos, *op. cit*, apud Claire Colebrook, *Irony*., p. 29

[31] Cf. Soren Kierkegaard, *op. cit.*

BDD-A23594 © 2009 Editura Universităţii „Petru Maior”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:47:45 UTC)

ironie şi o face a sa, dar la origini, ea e fără tăgadă ironie divină”[32]. Comportându-se „ironic”, Socrate acceptă, practic, oracolul şi sentința dată cu privire la înțelepciunea umană. În *Apărarea* sa, Socrate consideră, motivat de oracol, dar şi de „vise, prin tot chipul cum i se destăinuieşte vreodată omului ursita şi porunca dumnezeiască”[33], că „eu am fost pentru voi cum e musca pentru un cal mândru şi de rasă, care din cauza frumuseții sale este cam leneş şi simte nevoie de îmboldire. Se pare că Zeul de aceea m-a hărăzit oraşului: să vă trezesc, să vă învăț, să vă dojenesc pe fiecare în parte, fără încetare, ziua întreagă, mergând prin tot locul”[34]. S-a scris că ironia socratică este de fapt trezirea conştiinței de sine, a plierii gândirii omului asupra sieşi. Ironia socractică are însă, pe lângă funcția generativă, şi un rol formativ. Ea călăuzeşte, dojeneşte, trage de urechi, dar nu indică explicit calea ce trebuie urmată, căci fiecare trebuie să o găsească singur, ajungând, probabil, la aceeaşi concluzie ca şi Socrate, a nimicniciei cunoaşterii omeneşti. Ceea ce poate însă găsi este un drum spre virtute, şi pe acela trebuie să se străduiască să nu-l piardă din vedere. Căci etica ironiei este singura valoare pozitivă pe care ea o poate garanta, dacă este întrebuințată corect. Aceasta este şi misiunea pe care Socrate o lasă, testament, judecătorilor săi: „pe copiii mei, când vor fi vârstnici, să-i pedepsiți, bărbați, şi să le pricinuiți aceeaşi mâhnire pe care eu v-am pricinuit-o vouă, ori de câte ori veți găsi că se îngrijesc fie de averi, fie de altele mai mult ca de virtute; şi să-i certați, cum şi eu v-am certat, de câte ori se vor arăta a fi ceva, nefiind nimic”[35].

„Acum este ora să ne despărțim, eu ca să mor, voi – ca să trăiți”[36]. De rămas, n-au rămas bărbații atenieni, ci tocmai cea care l-a condus pe Socrate întreaga viață, către moarte şi, astfel, viață veşnică: ironia.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

Beaumont, Charles Allen, “Swift's Classical Rhetoric in A Modest Proposal”, COPYRIGHT 2004 Gale, Cengage Learning, Literature Resource Center, Orange County Library, http://0go.galegroup.com.iii.ocls.info/ps/i.do?&id=GALE%7CH1420057072&v=2.1&u=ocls_main&it=r&p=LitRC&sw=w

Bengels, Barbara, “Swift's a Modest Proposal”, COPYRIGHT 2009 Gale, Cengage Learning, Literature Resource Center, Orange County Library, http://0go.galegroup.com.iii.ocls.info/ps/i.do?&id=GALE%7CA156802886&v=2.1&u=ocls_main&it=r&p=LitRC&sw=w

Booth, Wayne C. *Rhetoric of Irony*, Chicago, The University of Chicago Press, 1974

[32] Glenn S. Holland, *Divine Irony*, Susquehanna University Press, Selinsgrove, 2000, p. 89
[33] Platon, *Introducere, Apologia, Euthyphron, Kriton*, I, tr.ro., Bucureşti, Editura Casei Şcoaleloe, 1930, p. 35
[34] *Ibid*., p. 31
[35] *Ibid*., p. 48
[36] *Ibid*., p. 48

BDD-A23594 © 2009 Editura Universităţii „Petru Maior”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:47:45 UTC)

Bury, J. B., “The Life and Death of Socrates”, COPYRIGHT 1998 Gale Research, Cengage Learning, Literature Resource Center, Orange County Library, http://0-go.galegroup.com.iii.ocls.info/ps/i.do?&id=GALE%7CH1420019903&v=2.1&u=ocls_main&it=r&p=LitRC&sw=w

Cambi, Franco şi Epifania Giambalvo (coordonatori). *Formarsi nell‘ironia: un modello postmoderno*, Selerio, Palermo, 2008

Cantemir, Dimitrie, *Istoria ieroglifică*, „Scară a numerelor şi cuvintelor străine tâlcuitoare”, Editura Academiei, Bucureşti, 1973

Colebrook, Claire. *Irony,* (The New Critical Idiom). Routledge, London, 2004

Enescu, Radu, *Critică şi valoare*, Editura Dacia, Cluj, 1973

Ehrenpreis, Irvin, „Personae”, în *Restoration and Eighteenth-Century Literature: Essays in Honor of Alan Dugald McKillop*, University of Chicago Press, Chicago, 1963Holland, Glenn S., *Divine Irony*, Susquehanna University Press, Selinsgrove, 2000

Hersch, Jeanne, *Mirarea filozofică. Istoria filozofiei europene*, Traducere de Drăgan Vasile, Editura Humanitas, Bucureşti, 2006

Hutcheon, Linda, *The Theory and Politics of Irony*, Routledge, New York, 1995

Jankélévitch, Vladimir, *Ironia*, Traducere din limba franceză de Florica Drăgan şi V. Fanache, Postafță de V. Fanache, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1994

Johnson, James William, “Tertullian and «A Modest Proposal»", Modern Language Notes, Vol. 73, Nr. 8, 1958

Landa, Louis A., "«A Modest Proposal» and Populousness”, Modern Philology, Vol. 40, Nr. 2, 1942

Kierkegaard, S. *Din hârtiile unuia încă viu; Despre conceptual de ironie, cu permanentă referire la Socrate*, Traducere din daneză, prefață şi note de Ana-Stanca Tabarasi, Ed. Humanitas, Bucureşti, 2004

Moravcsik, J.M., “Socrates: Ironist and Moral Philosopher”, COPYRIGHT 2009 Gale, Cengage Learning, Literature Resource Center, Orange County Library, http://0-go.galegroup.com.iii.ocls.info/ps/i.do?&id=GALE%7CA13635001&v=2.1&u=ocls_main&it=r&p=LitRC&sw=w

Muecke, D. C. *Irony and the Ironic,* Methuen, New York, 1982

Nelson, Leonard, “The Socratic Method”, COPYRIGHT 1998 Gale Research, Cengage Learning, Literature Resource Center, Orange County Library, http://0-go.galegroup.com.iii.ocls.info/ps/i.do?&id=GALE%7CH1420019899&v=2.1&u=ocls_main&it=r&p=LitRC&sw=w

Quintilian, *Arta oratorică*, vol. III, Traducere de Maria Hetco, Editura Minerva, Bucureşti, 1974

Phiddian, Robert, “Have You Eaten Yet? The Reader in A Modest Proposal, Studies in English Literature”, 1500-1900, Vol. 36, Nr. 3, Restoration and Eighteenth Century, 1996

Platon, *Introducere, Apologia, Euthyphron, Kriton*, I, Ediție îngrijită de Cezar Papacostea, tr.ro., Bucureşti, Editura Casei Şcoaleloe, 1930

Platon, *Republica*, *vol. 1 şi vol. 2*, Ediție bilingvă, Traducere, comentarii, note de Andrei Cornea, Editura Teora-Universitas, Bucureşti, 1998

Rogal, Samuel J., “The Timelessness of A Modest Proposal”, COPYRIGHT 2004 Gale, Cengage Learning, Literature Resource Center, Orange County Library,

BDD-A23594 © 2009 Editura Universităţii „Petru Maior”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:47:45 UTC)

http://0-go.galegroup.com.iii.ocls.info/ps/i.do?&id=GALE%7CH1420057074&v=2.1&u=ocls_main&it=r&p=LitRC&sw=w
Rogers, A. K., “The Ethics of Socrates”, COPYRIGHT 1998 Gale Research, Cengage Learning, Literature Resource Center, Orange County Library, http://0-go.galegroup.com.iii.ocls.info/ps/i.do?&id=GALE%7CH1420019900&v=2.1&u=ocls_main&it=r&p=LitRC&sw=w
Smith, Charles Kay, “Toward a "Participatory Rhetoric": Teaching Swift's Modest Proposal”, College English, Vol. 30, Nr. 2, 1968
Swift, Jonathan, *Smerita jalbă pentru a împiedica pruncii IRLANDEI de a deveni povară pentru părinţi şi pentru Ţară şi spre a-i face de folos*, în *Eseul englez. I. De la Bacon la Goldsmith*, Antologie şi prefaţă de Virgil Nemoianu, Prezentări de Andrei Brezianu, tr.ro., Editura Minerva, Bucureşti, 1975
Tilton, John W., „The Two 'Modest Proposals': A Dual Approach to Swift's Irony”, COPYRIGHT 2004 Gale, Cengage Learning, Literature Resource Center, Orange County Library,
http://0-go.galegroup.com.iii.ocls.info/ps/i.do?&id=GALE%7CH1420057073&v=2.1&u=ocls_main&it=r&p=LitRC&sw=w

BDD-A23594 © 2009 Editura Universităţii „Petru Maior”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:47:45 UTC)